

LABALLEAR. 100 ANYS A LA MAR

HISTÒRIA D'UNA BARCA DE BOU MALLORQUINA

*A totes aquelles persones que en algun moment d'aquests cent
anys han format part de la vida de la barca i a totes aquelles que en
formaran part en el futur.*

LA BALEAR, 100 ANYS A LA MAR

La *Balear* no és una embarcació qualsevol; per a la gent de Mallorca esdevé un símbol de la recuperació del passat mariner de l'illa. Cent anys d'història contempen aquesta barca de bou que passà a ser propietat del Consell de Mallorca després de tota una vida dedicada a la pesca professional.

Després d'un llarg procés de restauració, avui podem gaudir d'una Balear rejuvenida, que navega per les costes de Mallorca duent a terme activitats d'educació ambiental i de divulgació del patrimoni marítim. Us convidam a descobrir, a través d'aquestes planes, els seus cent anys de relació amb la mar.

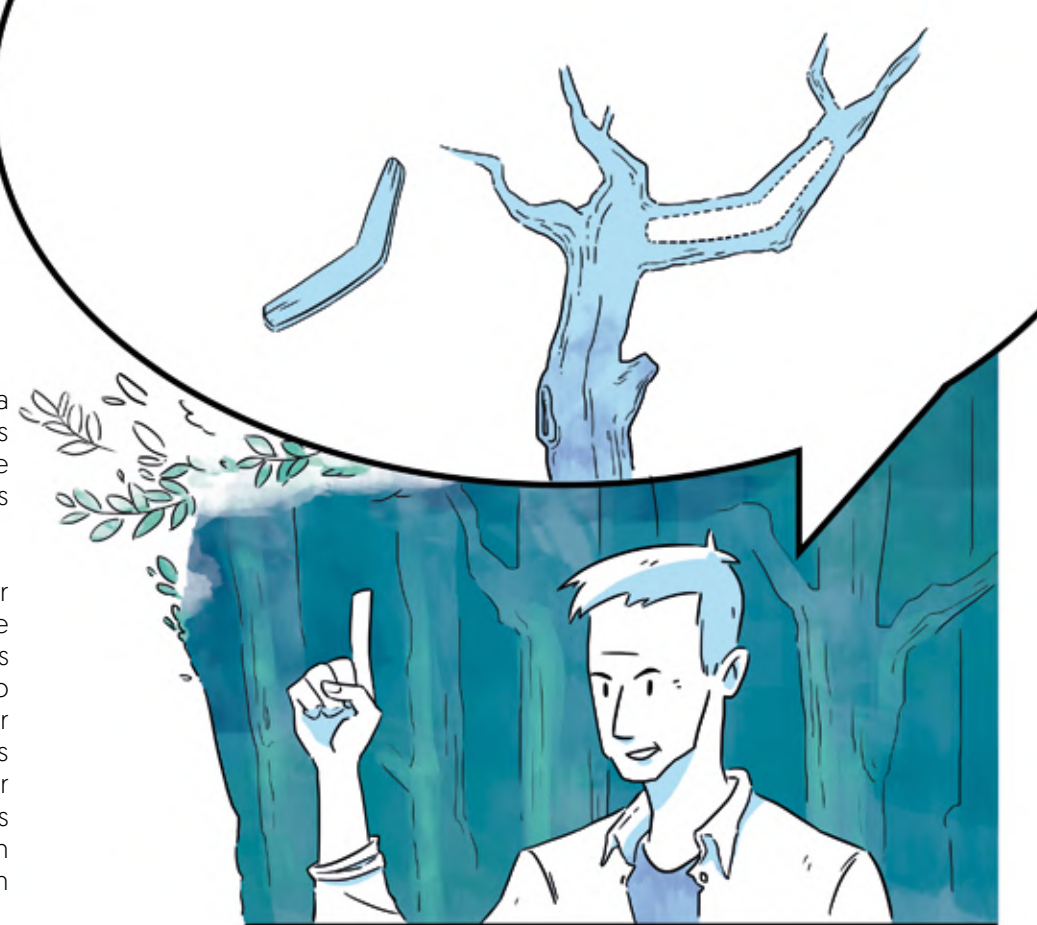
Aquesta història comença lluny de la mar, un dia que hi ha lluna vella i fa fred... és una bona època per tallar fusta, com bé assenyalava l'antiga dita: **«Per la lluna vella de gener, talla la fusta el bon fuster»**.

En el futur aquells arbres que han estat seleccionats per les seves formes corbes navegaran formant part de la barca.

Allà, en el bosc, el mestre d'aixa és el responsable de triar les soques i les branques que millor encaixen amb les seves necessitats.

Utilitza les plantilles per seleccionar les formes que requereixen les diferents peces del buc. Marca l'arbre amb una senya per serrar i tragar posteriorment les soques escollides, que abans d'entrar a la drassana es disposen dins la mar durant un cert temps, en un procés que es coneix com **“amarar la fusta”**.

La fusta per a la construcció de les embarcacions es deixava allà on el torrent de sa Riera arriba a la mar, als peus del puig de Sant Pere, just devora els barris mariners des Jonquet i Santa Catalina, on vivien pescadors, mariners i mestres d'aixa, els protagonistes d'aquesta història. A prop d'aquí, situada al mollet de pescadors, s'ubicava la drassana Ballester, on es va construir la *Balear*.

Eren els inicis dels anys 20, els germans Rafel i Bartomeu Font i el seu cunyat Mateu Picornell acudien a la drassana Ballester, amb l'objectiu d'encarregar la construcció de dues barques de bou que farien servir per a la pesca d'arrossegament: la *Balear* i el *Palma*.

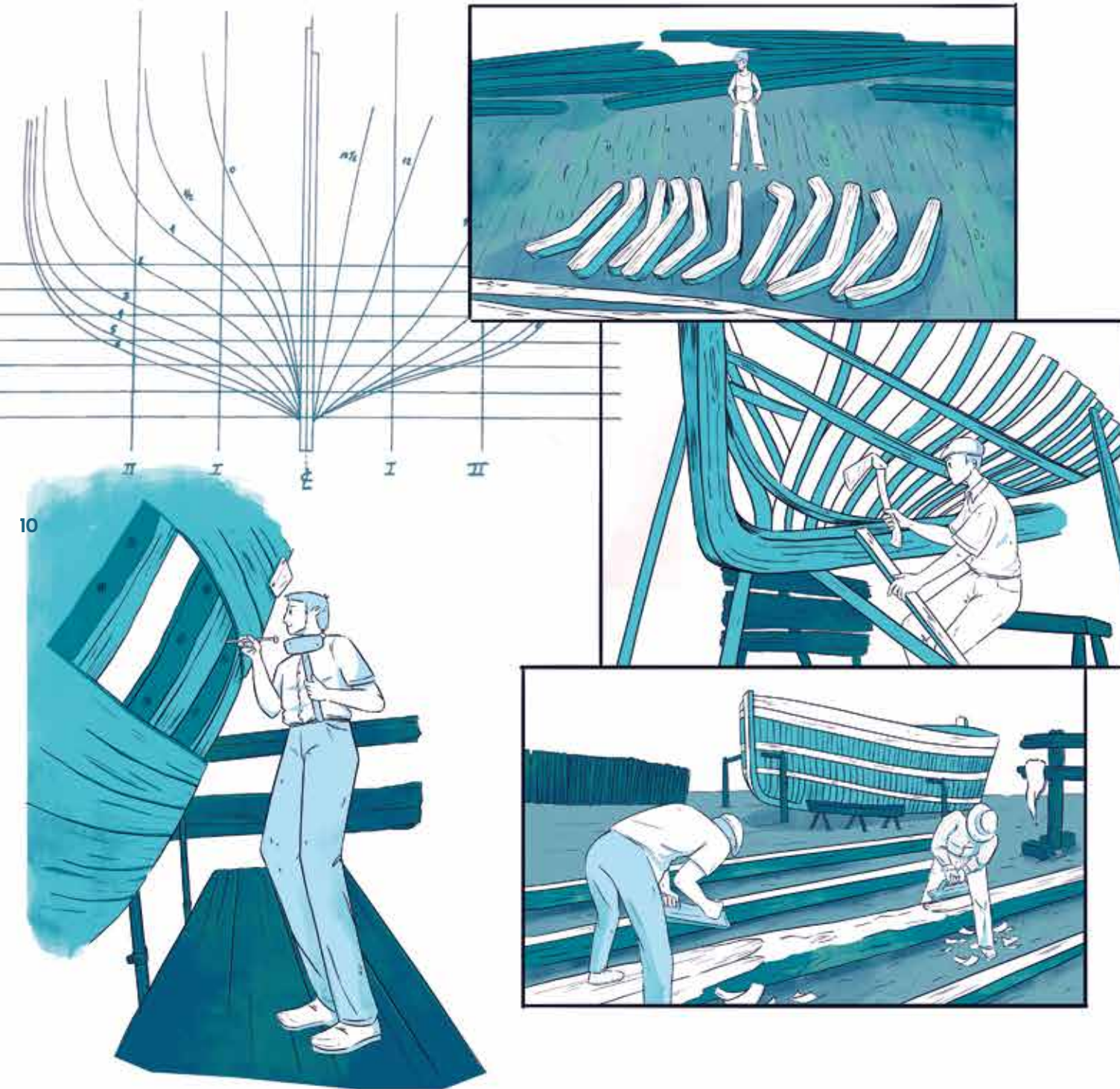
La construcció s'havia de dur a terme d'acord amb la tradició artesana que durant segles havien fet servir els mestres d'aixa de Mallorca.

Mira quines barques més ben fetes! Fan bona feina els Ballester.

Bon dia, mestre! Venim a comanar dues barques de bou.

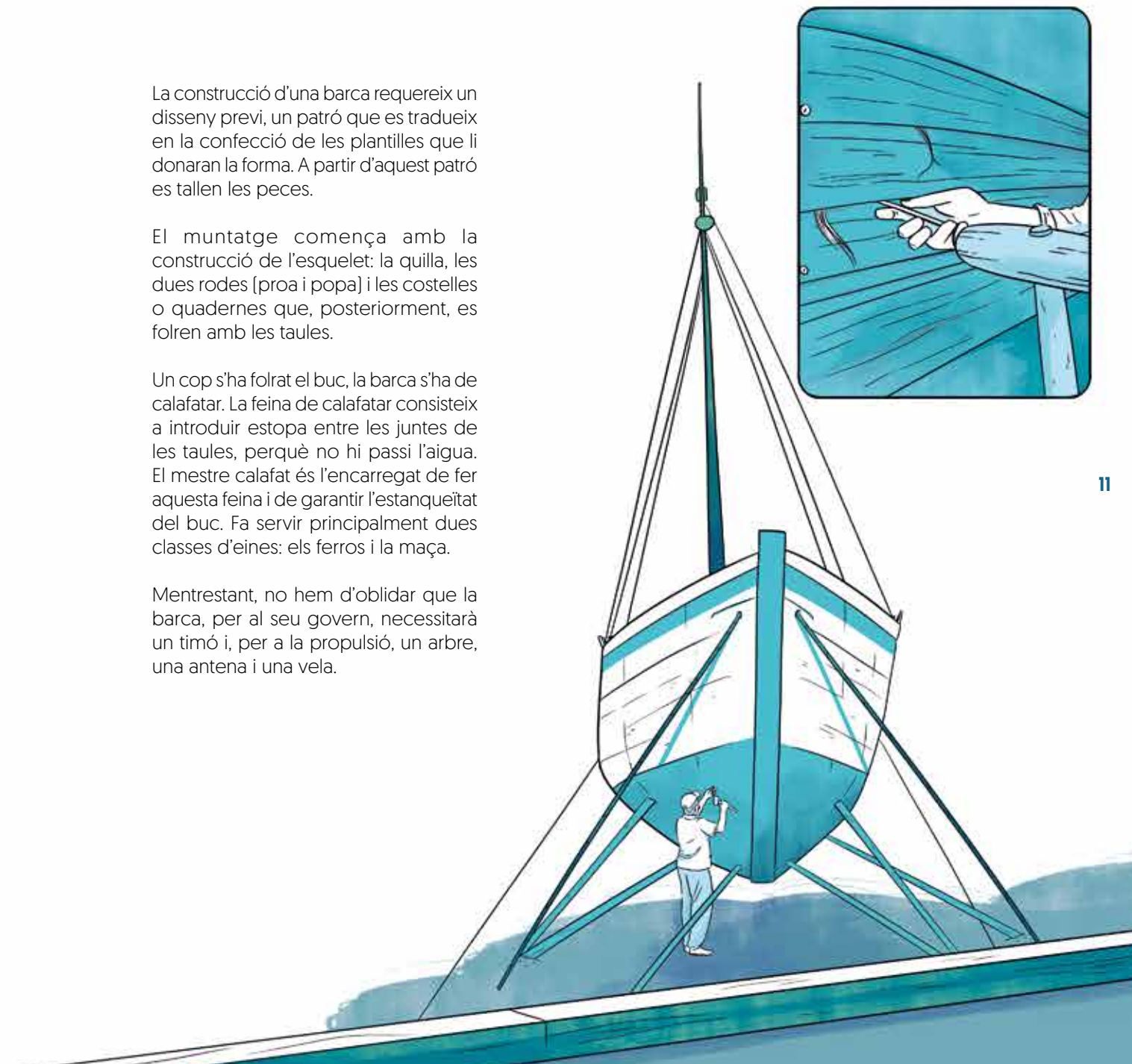

La construcció d'una barca requereix un disseny previ, un patró que es tradueix en la confecció de les plantilles que li donaran la forma. A partir d'aquest patró es tallen les peces.

El muntatge comença amb la construcció de l'esquelet: la quilla, les dues rodes (proa i popa) i les costelles o quadernes que, posteriorment, es folren amb les taules.

Un cop s'ha folrat el buc, la barca s'ha de calafatar. La feina de calafatar consisteix a introduir estopa entre les juntes de les taules, perquè no hi passi l'aigua. El mestre calafat és l'encarregat de fer aquesta feina i de garantir l'estanqueïtat del buc. Fa servir principalment dues classes d'eines: els ferros i la maça.

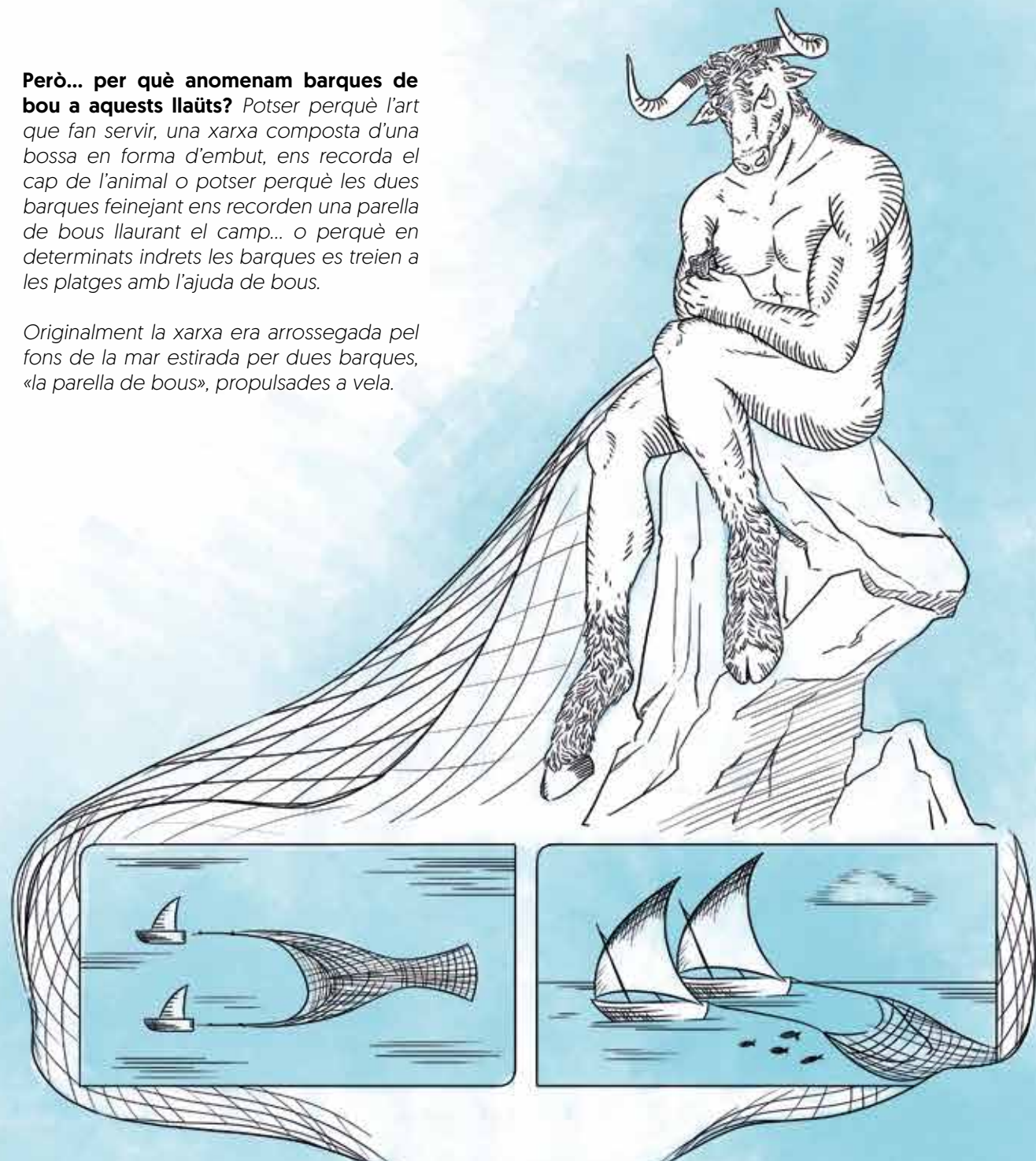
Mentrestant, no hem d'oblidar que la barca, per al seu govern, necessitarà un timó i, per a la propulsió, un arbre, una antena i una vela.

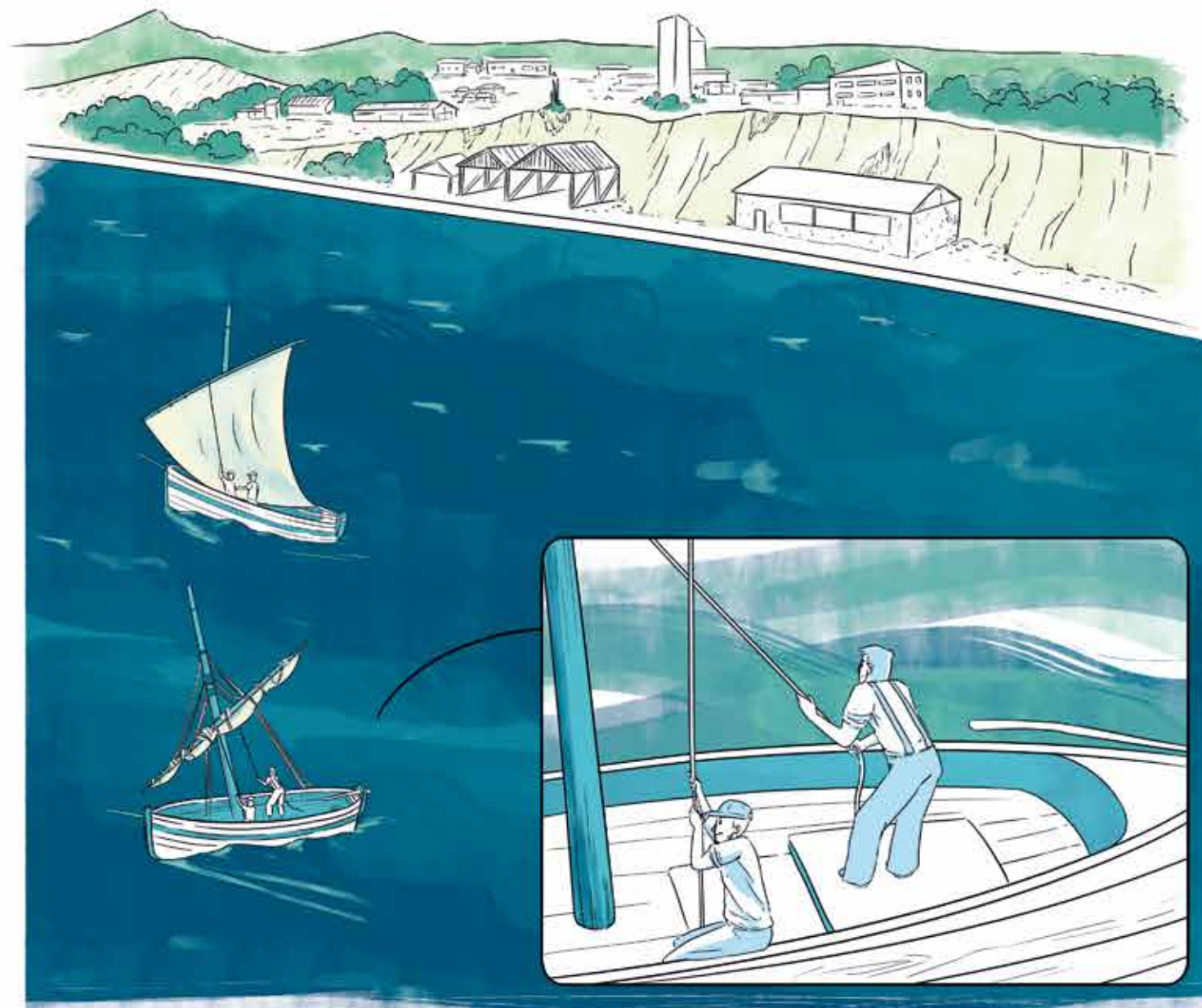
Però... per què anomenam barques de bou a aquests llaüts?

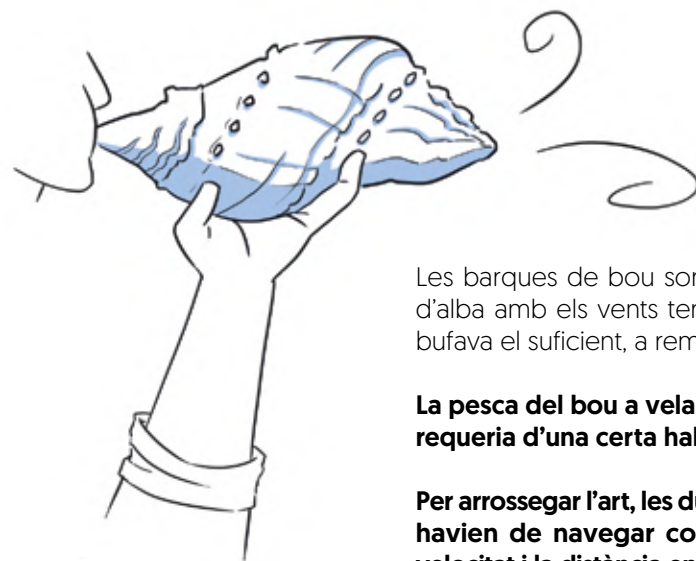
Potser perquè l'art que fan servir, una xarxa composta d'una bossa en forma d'embut, ens recorda el cap de l'animal o potser perquè les dues barques feinejant ens recorden una parella de bous llaurant el camp... o perquè en determinats indrets les barques es treien a les platges amb l'ajuda de bous.

Originalment la xarxa era arrossegada pel fons de la mar estirada per dues barques, «la parella de bous», propulsades a vela.

El setembre de 1924 la Balear iniciava una vida dedicada a la pesca professional, que es perllongaria més de setanta anys. Al llarg de tres generacions la família Font en va ser la propietària.

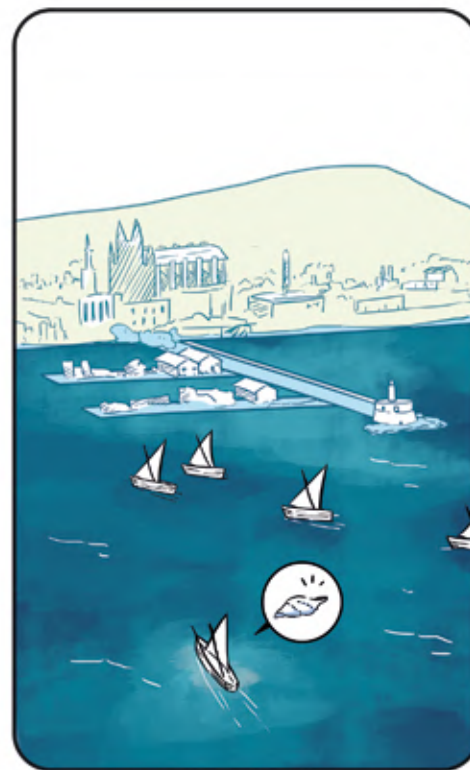
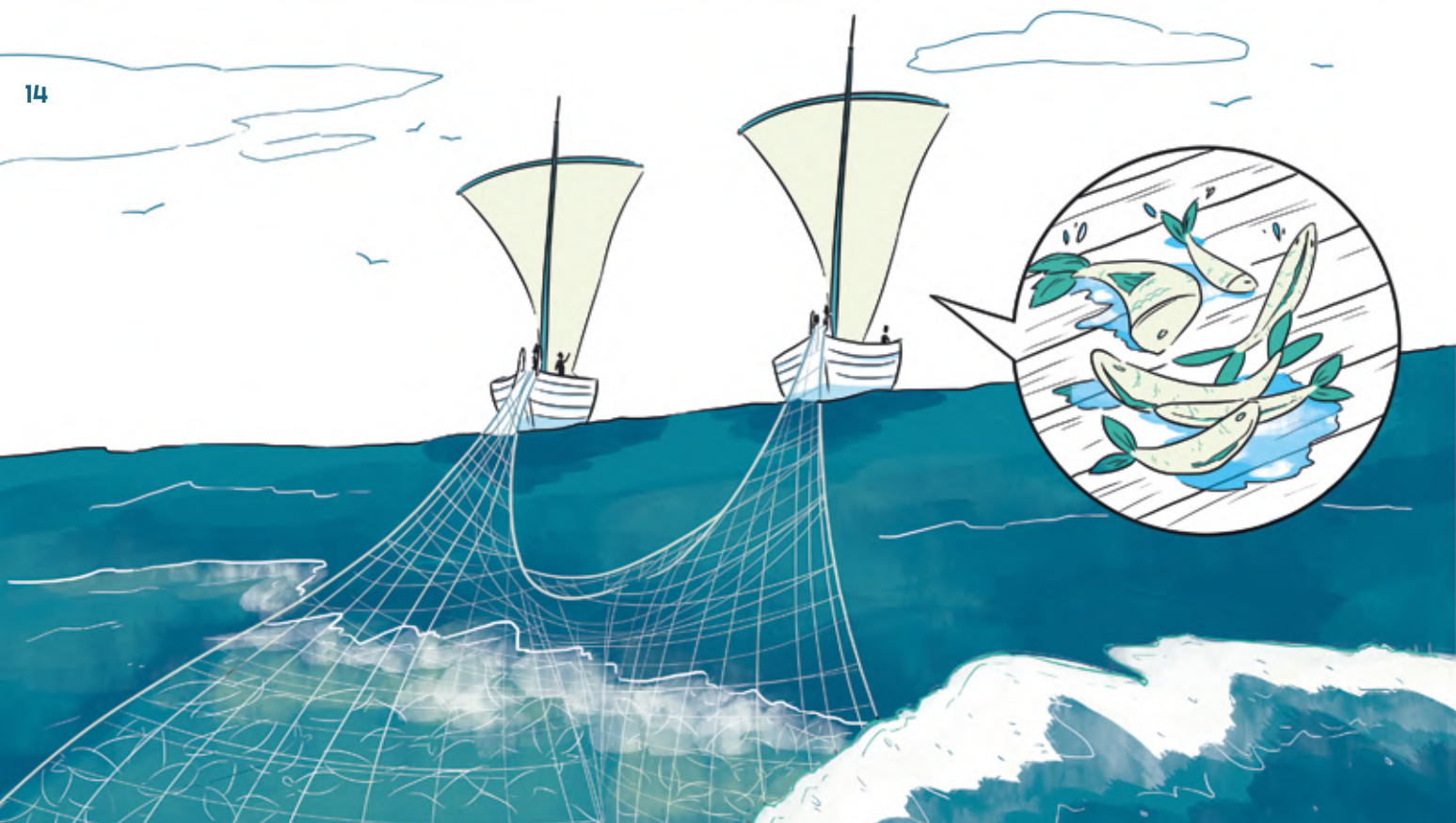

Les barques de bou sortien a trenc d'alba amb els vents terrals o, si no bufava el suficient, a rem.

La pesca del bou a vela i en parella requeria d'una certa habilitat.

Per arrossegar l'art, les dues barques havien de navegar coordinant la velocitat i la distància entre elles, a fi de mantenir oberta la boca de la xarxa.

Acabada la feina, les barques tornaven a port, en una cursa improvisada per arribar i vendre el peix. Un cop descarregats els caixons, les peixateres feien sonar el corn per anunciar la venda de les captures, mentre deien allò de... «peix viu que bota! peix viu que bota!».

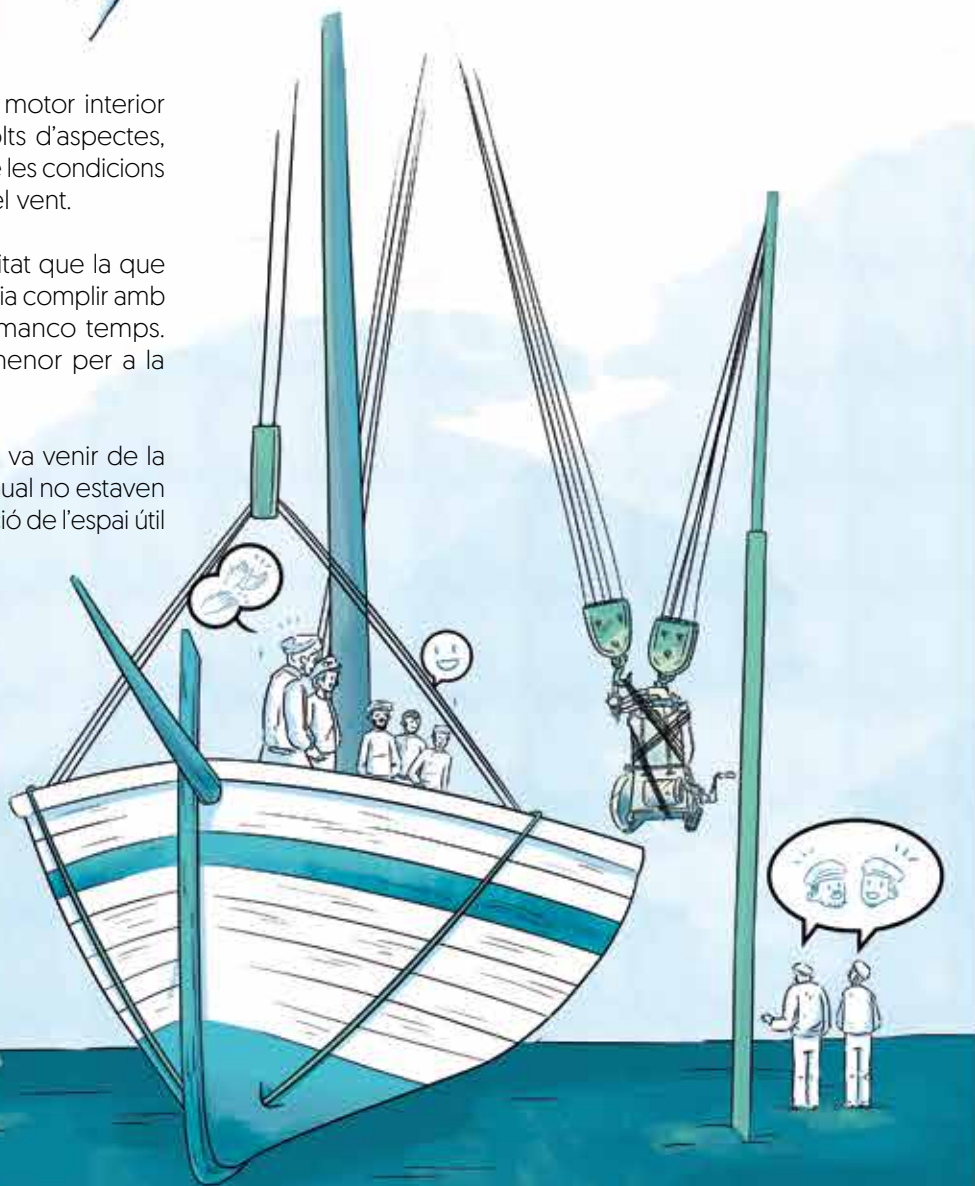
EL MOTOR: EL PRIMER DE MOLTS DE CANVIS!

El 1925 la Balear es va proveir d'un motor interior que va suposar una millora en molts d'aspectes, com ara una dependència menor de les condicions meteorològiques, principalment del vent.

El motor atorgava una major velocitat que la que podia dur a vela, la qual cosa permetia complir amb els horaris o anar més lluny amb manco temps. També implicava un esforç físic menor per a la tripulació.

La part negativa de la motorització va venir de la mà del fum i del renou que feia, al qual no estaven avesats. També suposava una reducció de l'espai útil interior, a més de generar costos de combustible i manteniment. A poc a poc s'anaren retirant l'arbre, l'antena, el botalló... i tots aquells elements del que havia estat fins al moment l'únic sistema de propulsió per pescar: la vela.

El motor es convertí en el cor nou de la Balear i amb el pas dels anys aquells fums i renous s'anaren reduint, a mesura que els motors es modernitzaren i tornaren més petits i bons d'arrencar.

Durant els anys de la Guerra Civil es va produir un parèntesi en l'activitat habitual de la Balear. Va ser requisada i utilitzada per a tasques militars.

L'aparició dels motors i la pròpia **evolució de l'art**, va suposar un canvi radical en la manera de pescar.

En un principi, encara arrossegaven en parella, però amb l'augment progressiu de la potència dels motors i amb l'aparició de les anomenades portes, que permetien l'obertura de la boca de la xarxa, una sola embarcació tendria la força suficient per arrossegar ella sola tot l'art sencer.

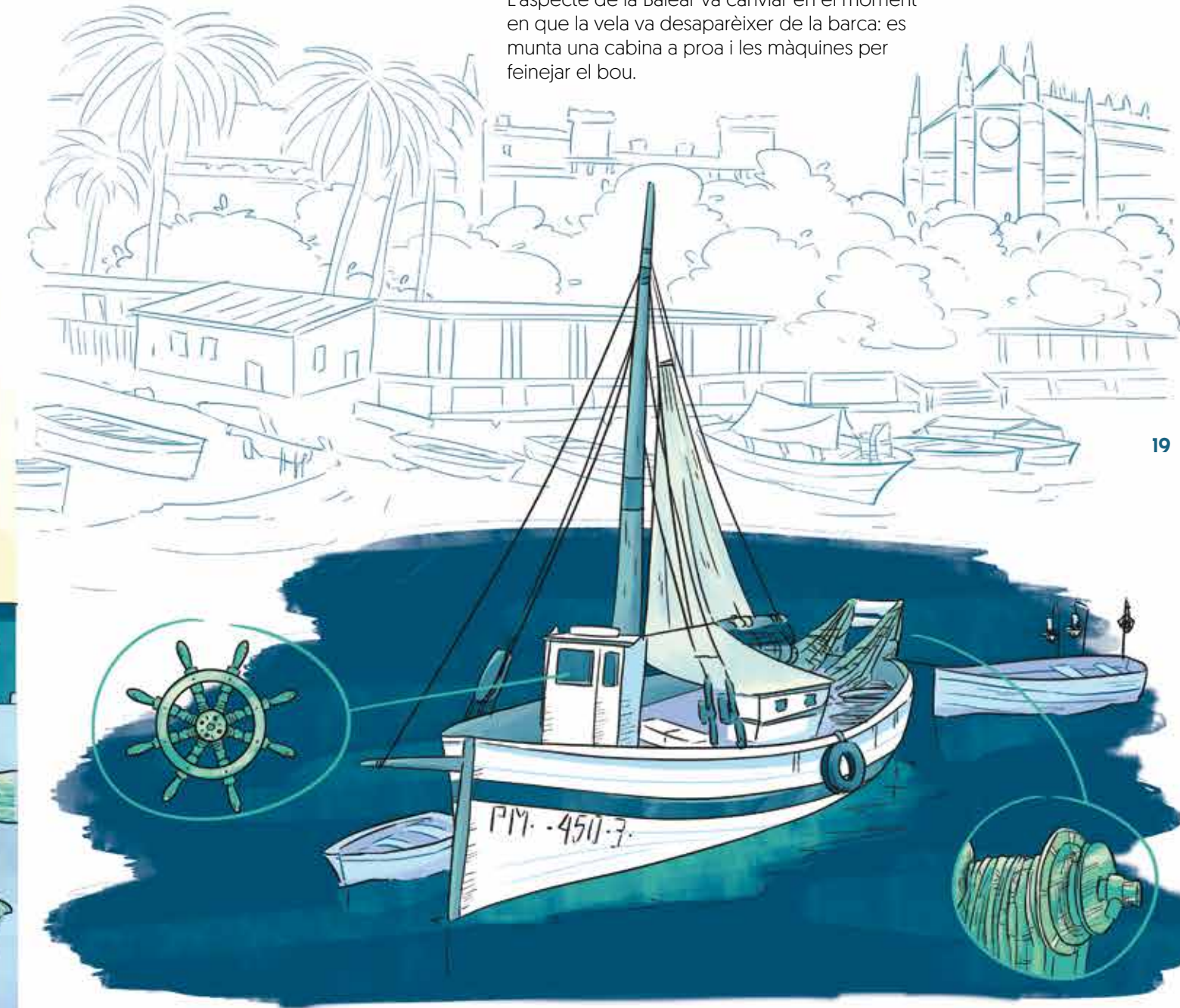

18

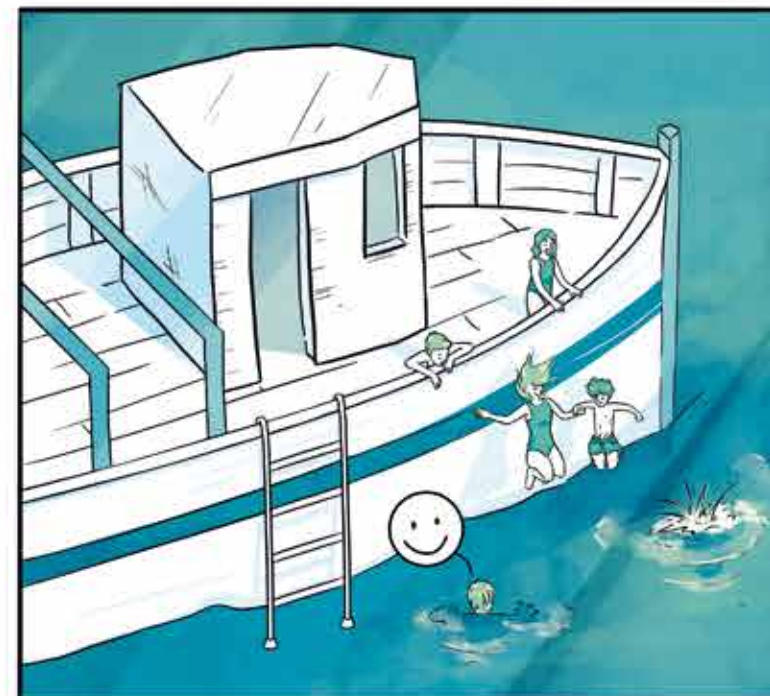

Esteses damunt el moll de pedra, les xarxes s'adoben i enllesteixen per a la propera nit, quan la barca tornarà a fer-se a la mar.

L'aspecte de la Balear va canviar en el moment en que la vela va desaparèixer de la barca: es munta una cabina a proa i les màquines per feinejar el bou.

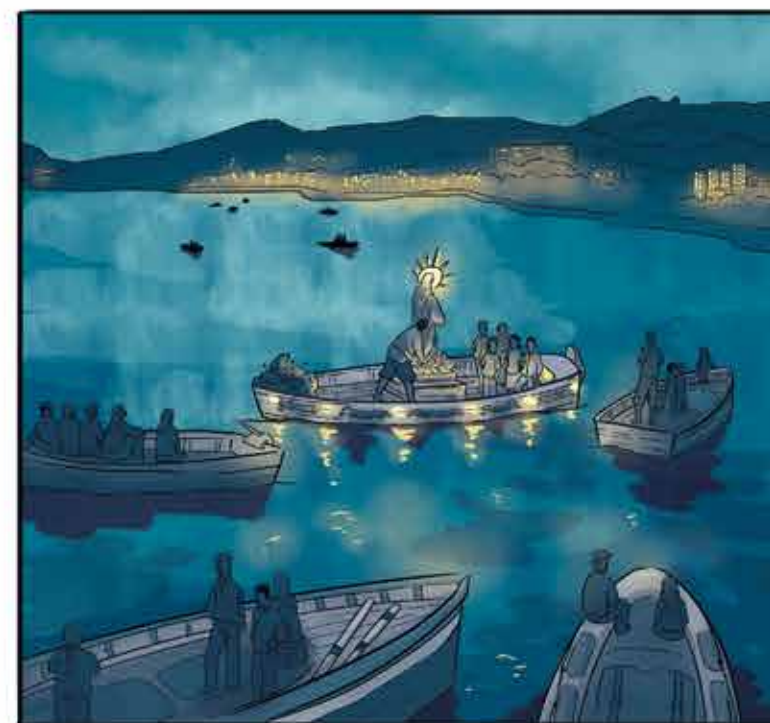
19

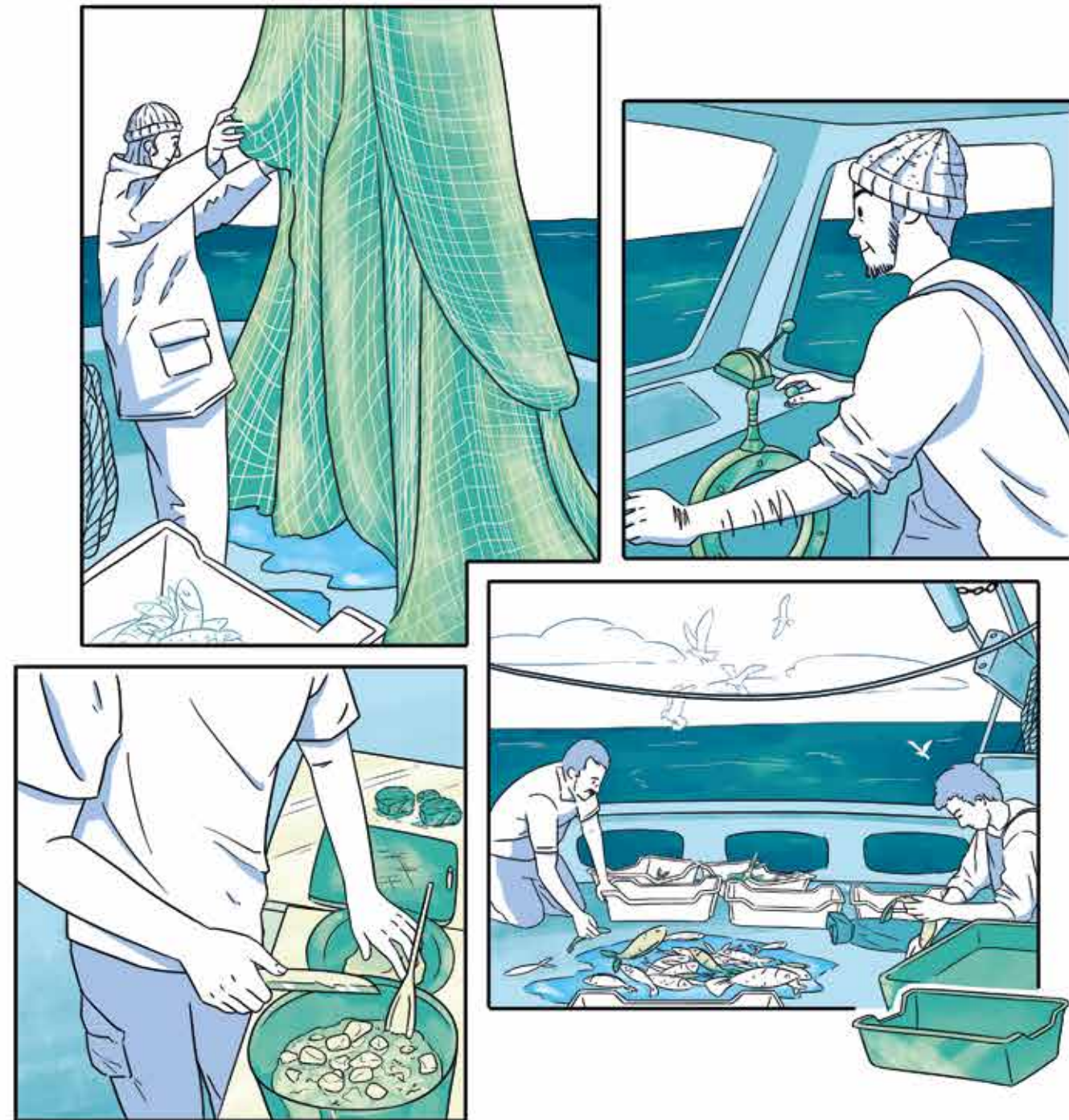

El 1980 la família Font va vendre la Balear, que es traslladà a Portocolom.

La barca s'integrà dins aquella flota pesquera i, a poc a poc, esdevingué un referent del paisatge del port, formant part i participant del dia a dia de la comunitat i les seves tradicions, com per exemple: la processó marinera del Carme.

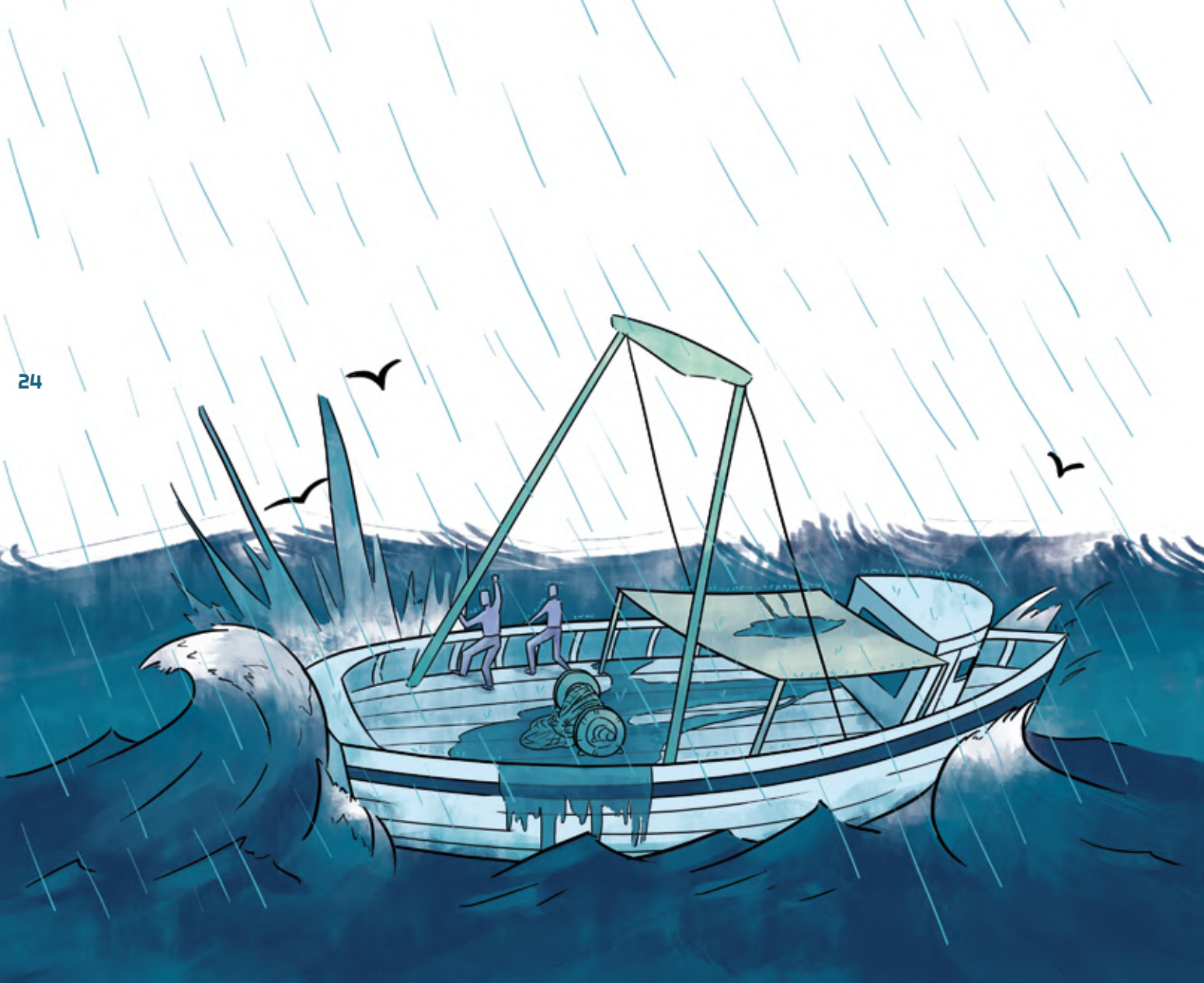
L'arribada de les barques carregades de peix suposava un tragí de gent damunt el moll, a l'espera de les captures de la jornada.

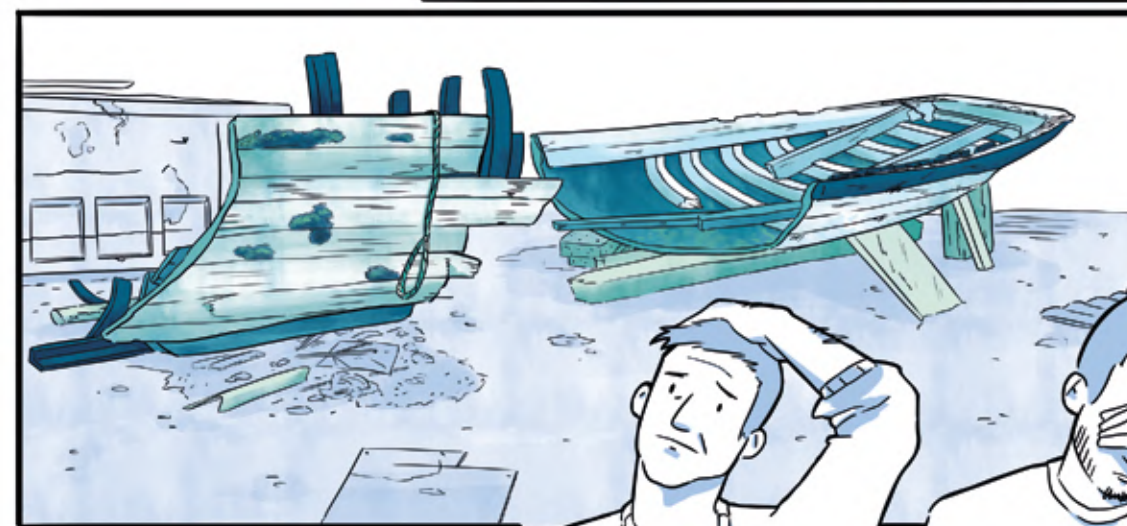
Envellida per la feina feta durant tants d'anys, per les ones i el vent, el patró va considerar que la Balear havia acabat la seva vida útil i decidí jubilar-la per comanar-ne una de nova.

Era l'any 1994 quan abandonava la mar i quedava amarrada a Portocolom, sense activitat, a l'espera d'enfrontar-se al pitjor dels temporals: la sentència del seu desballestament.

S'iniciava un procés de degradació lenta. Aviat l'aspecte passà a ser el d'una barca abandonada i sense solució, abocada a desaparèixer.

A la vista d'aquella destrucció anunciada, sorgiren algunes veus que reclamaven que la Balear es conservàs. S'emparaven en el seu valor patrimonial i en el fet que la majoria de barques de bou de primera generació ja havien desaparegut.

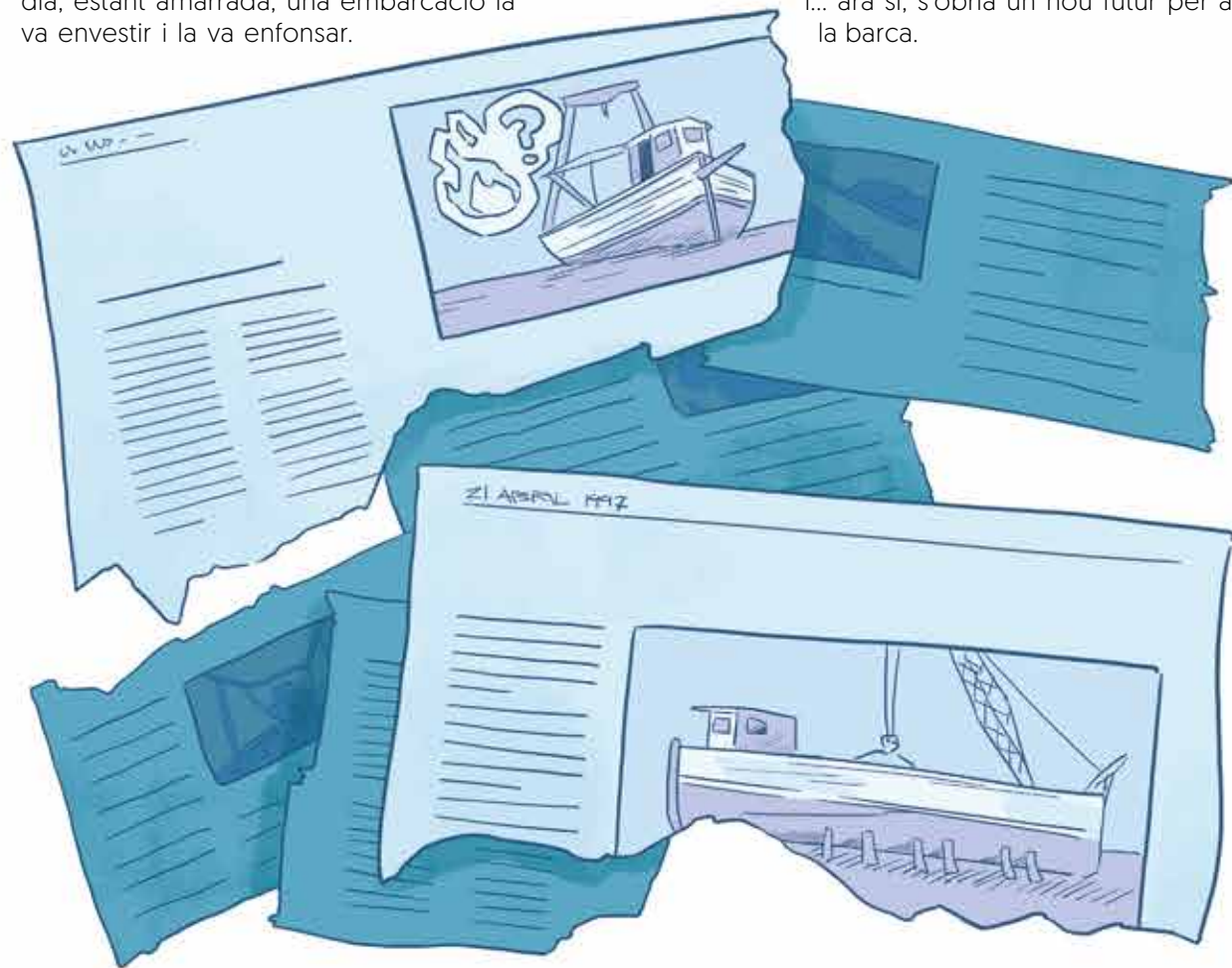
L'Associació d'Amics del Museu Marítim de Mallorca va fer-hi molta feina, juntament amb l'Associació Llatins de Fusta, al considerar que era una de les darreres oportunitats per conservar un bastiment tradicional de tonatge mitjà que no havia sofert gaires modificacions en els seus setanta anys d'existència.

Algunes persones més sensibilitzades es preocuparen per mantenir-la en surada; la vetllaven i, periòdicament, en treien l'aigua de l'interior. Un dia, estant amarrada, una embarcació la va envestir i la va enfonsar.

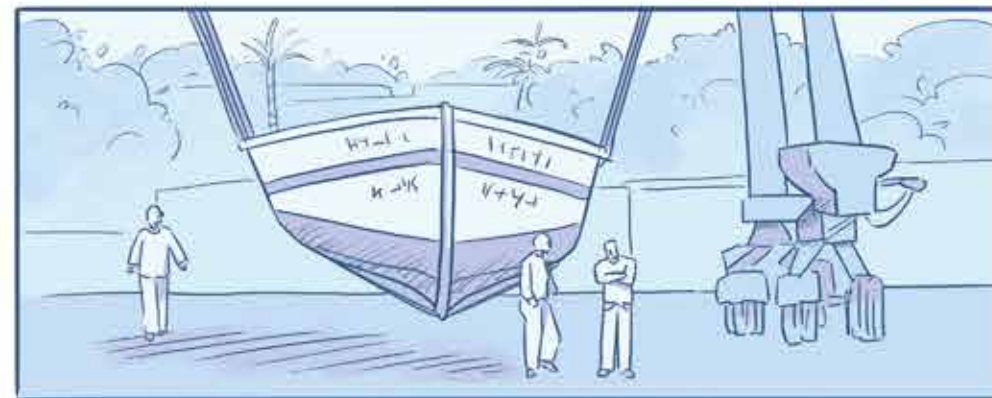
Enmig d'un estat cada vegada pitjor, urgia trobar una solució ràpida i eficaç, que en garantís el futur.

Gràcies al seu darrer propietari, que va fer la passa de donar-la al Consell de Mallorca, se'n va evitar el desballestament i la desaparició definitiva, com així havia succeït amb tantes altres barques de bou de fusta.

El 1998 el Consell de Mallorca la declarava bé d'interès cultural amb categoria de monument i... ara sí, s'obria un nou futur per a la barca.

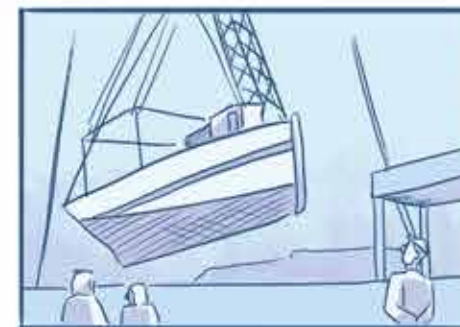

EL CONSELL DE MALLORCA RESTAURARÀ LA BALEAR

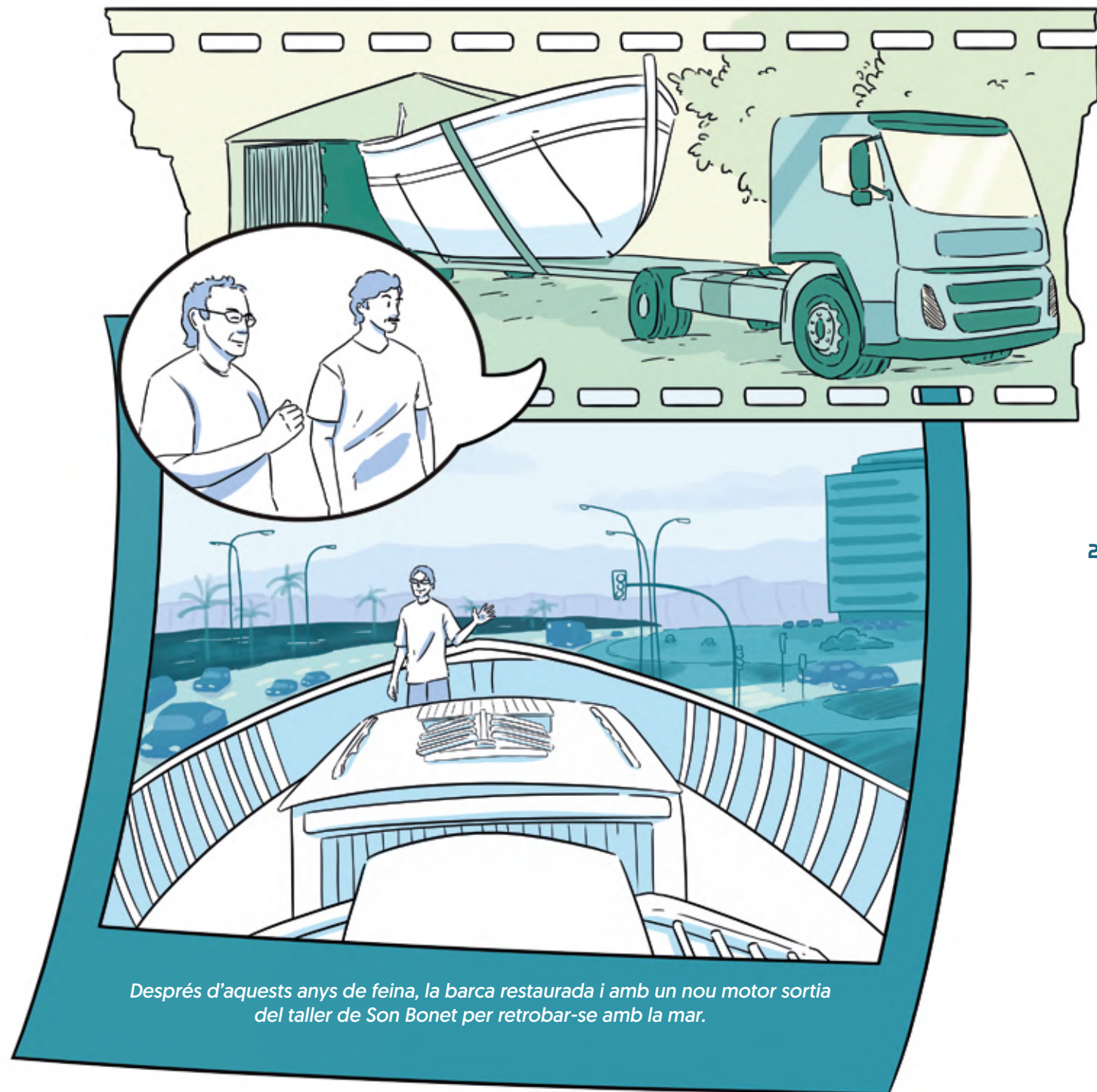
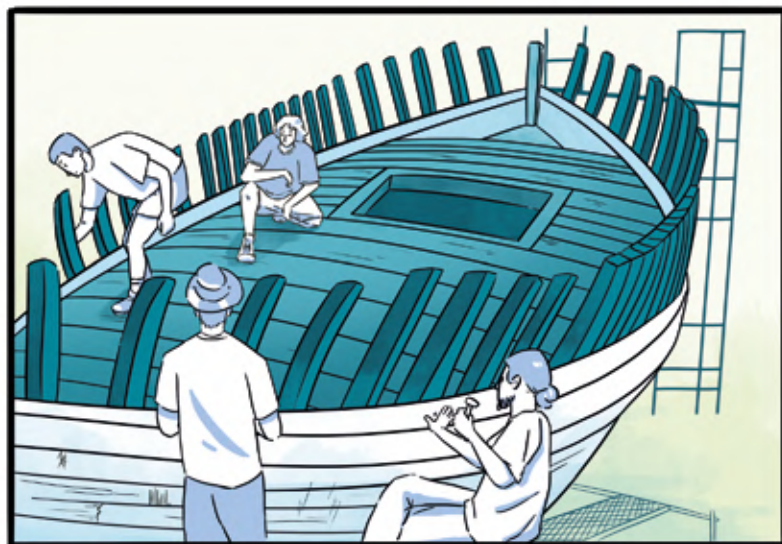
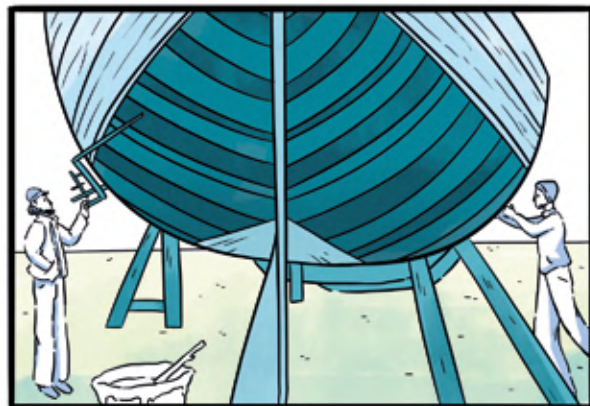
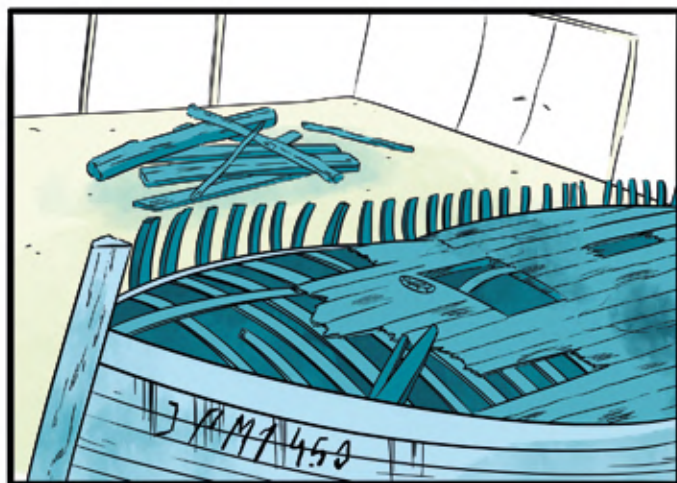
Aquell any un transport especial va dur la barca per carretera fins al port de Palma, on va quedar amarrada durant poc més d'un any. El Consell de Mallorca va decidir que n'engegaria la restauració a través d'un projecte d'escola taller de mestres d'aixa que, alhora, serviria per ensenyar l'ofici a les noves generacions.

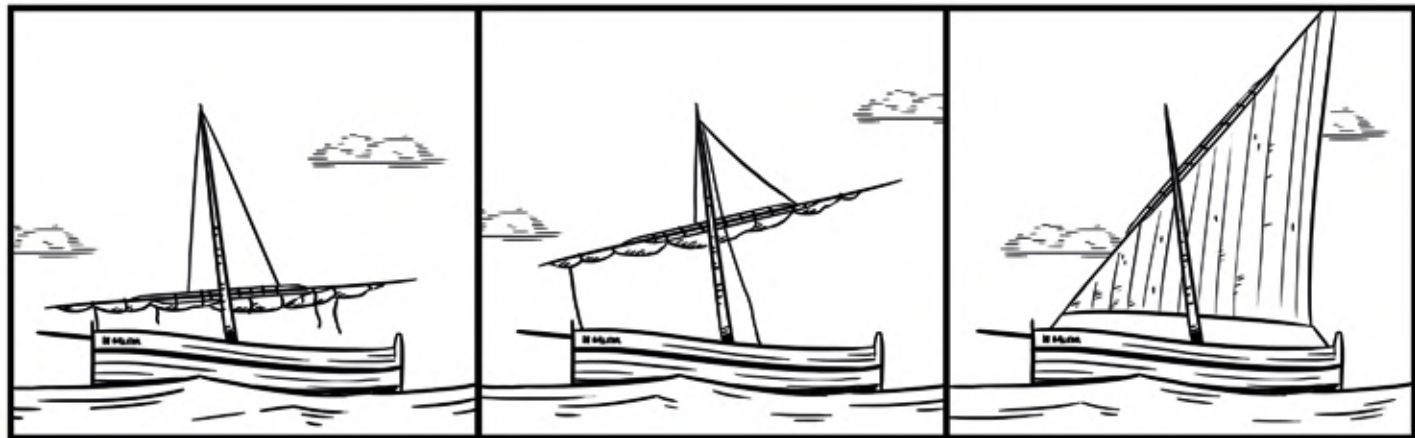
El 2000 la Balear es traslladava al taller de mestres d'aixa situat a l'aeròdrom de Son Bonet, a Marratxí. Començaven, així, les feines de restauració, de la mà d'un equip format per deu aprenents, dirigits pel mestre d'aixa Jaume Cifre.

El repte que plantejava la restauració era gran. L'estat del buc era ruïnós.

Dirigits pel mestre responsable, la colla d'aprenents anava adquirint, a poc a poc, els coneixements de l'ofici. Es van desmuntar totes les peces inservibles, es reproduïren d'acord amb la forma i el material originals i es tornaren a muntar respectant les tècniques tradicionals.

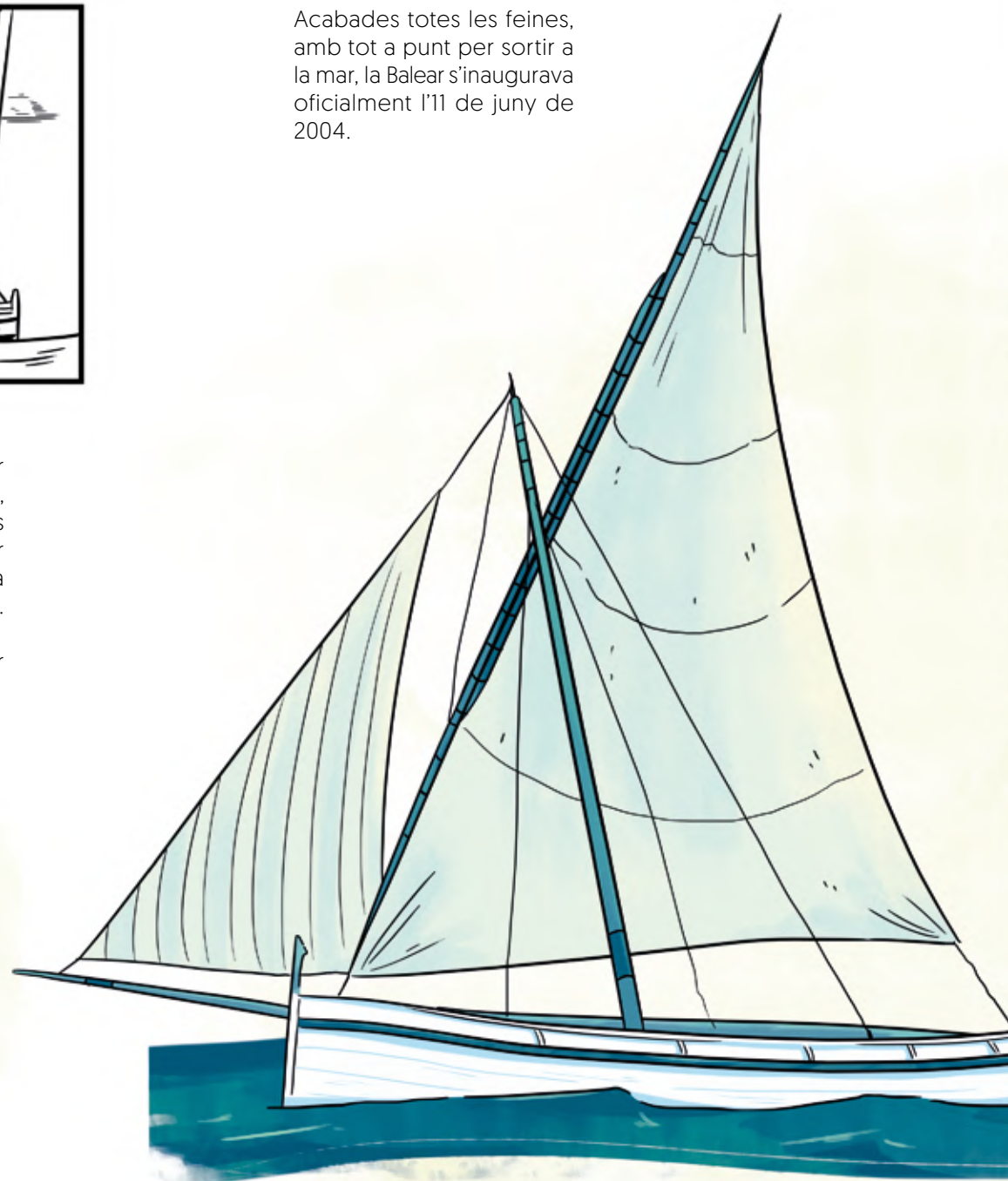

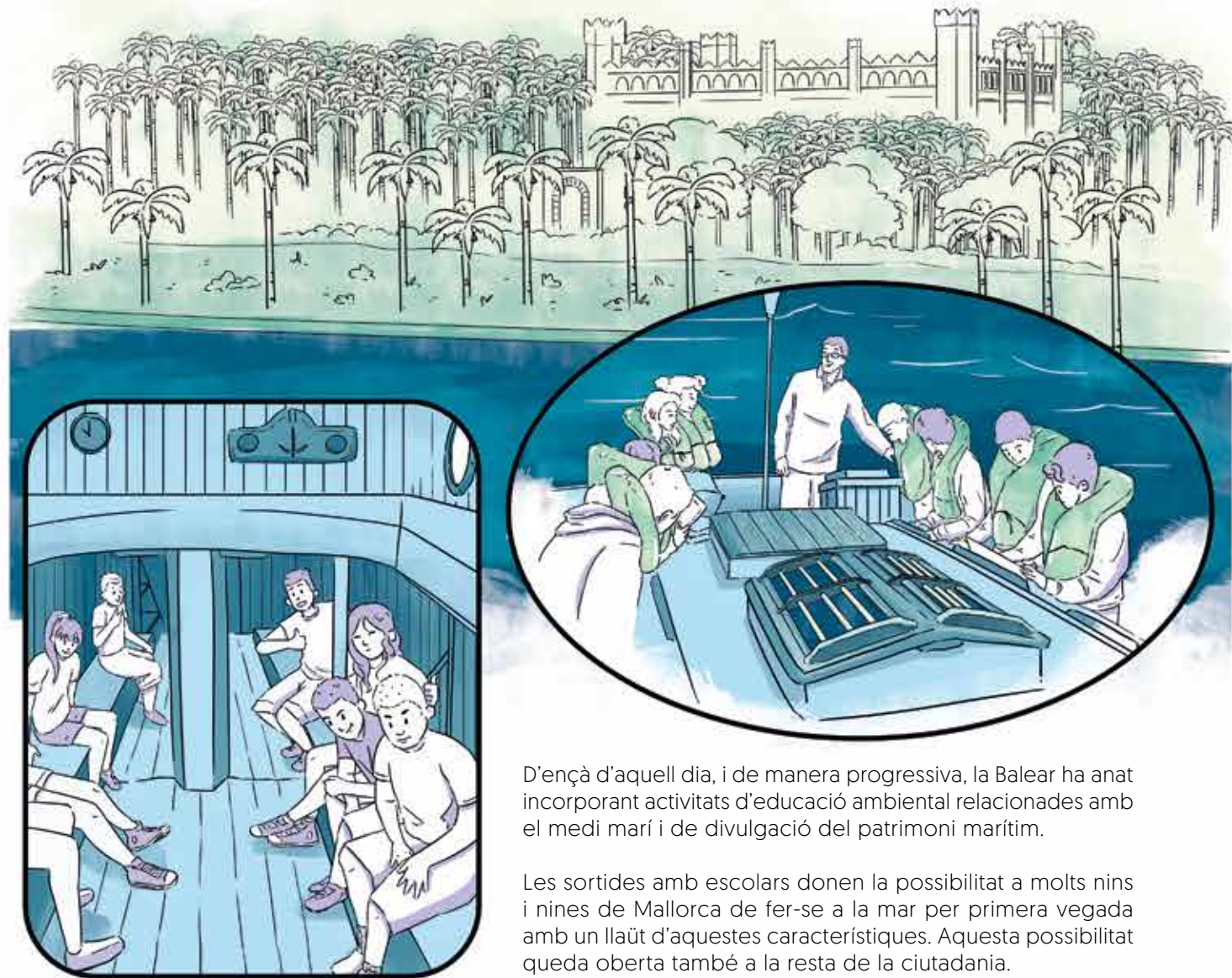
Acabades totes les feines,
amb tot a punt per sortir a
la mar, la Balear s'inaugurava
oficialment l'11 de juny de
2004.

Però abans de sortir a navegar
calia confeccionar l'arboradura,
l'eixàrcia i tots els altres
complements, perquè la Balear
pogués tornar a navegar a vela
llatina, com en els seus orígens.

Es va comanar al mestre veler
una gran vela major i un floc.

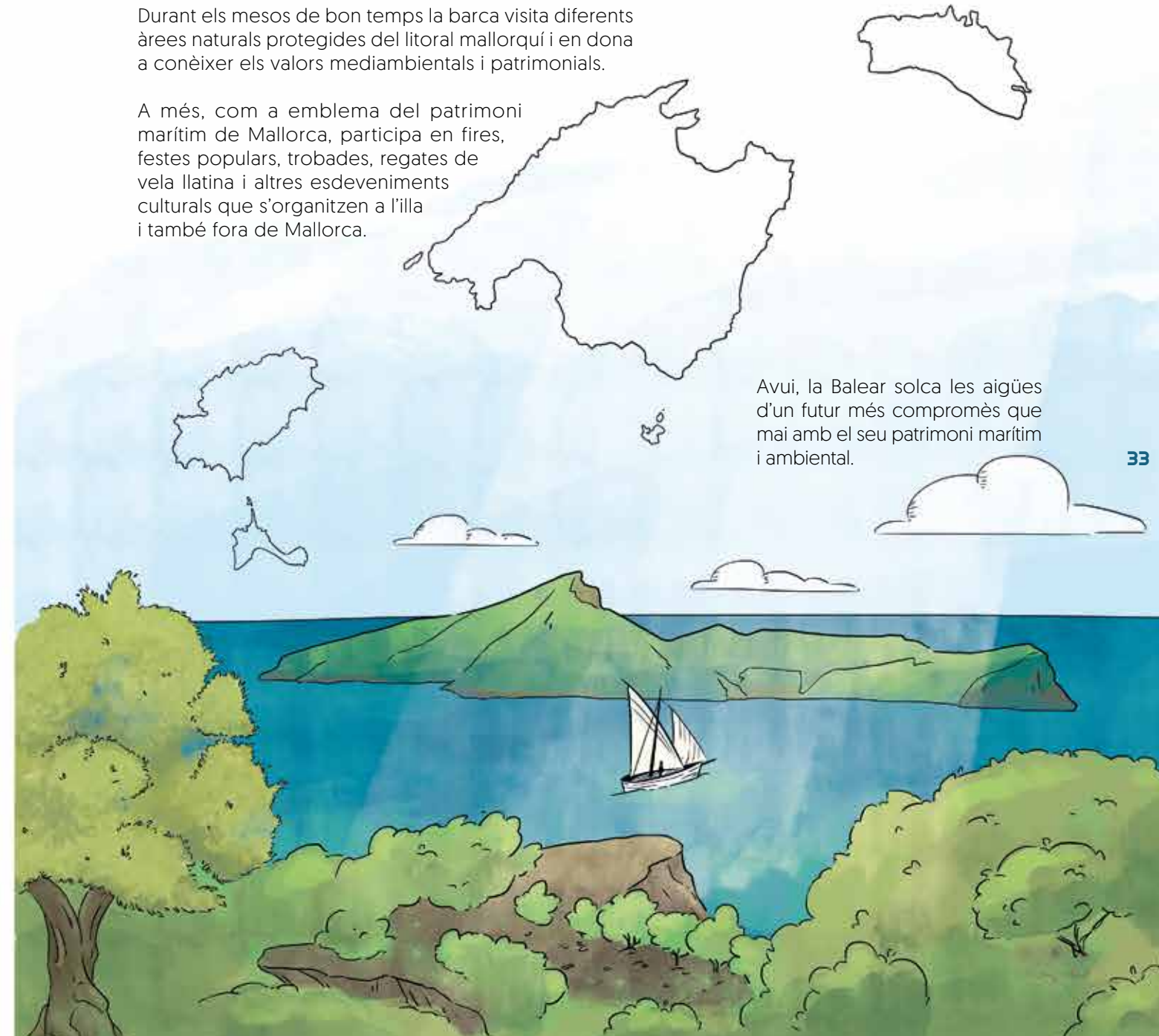

D'ençà d'aquell dia, i de manera progressiva, la Balear ha anat incorporant activitats d'educació ambiental relacionades amb el medi marí i de divulgació del patrimoni marítim.

Les sortides amb escolars donen la possibilitat a molts nins i nines de Mallorca de fer-se a la mar per primera vegada amb un llaüt d'aquestes característiques. Aquesta possibilitat queda oberta també a la resta de la ciutadania.

Durant els mesos de bon temps la barca visita diferents àrees naturals protegides del litoral mallorquí i en dona a conèixer els valors mediambientals i patrimonials.

A més, com a emblema del patrimoni marítim de Mallorca, participa en fires, festes populars, trobades, regates de vela llatina i altres esdeveniments culturals que s'organitzen a l'illa i també fora de Mallorca.

Avui, la Balear solca les aigües d'un futur més compromès que mai amb el seu patrimoni marítim i ambiental.

GLOSSARI

AIXA
Eina formada per un mànec de fusta i una planxa corbada d'acer o de ferro tallant per una de les seves vores, que es fa servir per desbastar la fusta.

AMARAR
Submergir un objecte dins un líquid fins que el penetri. Per «amarar la fusta» s'entén el procés d'introduir la fusta dins la mar per un període de temps determinat, amb el qual s'aconsegueix evitar deformacions futures de la llenya i, al mateix temps, anul·lar l'activitat dels insectes que hi poden haver entrat a dins.

ANTENA
Verga de fusta composta d'una o dues peces (car i pena) que, fixada obliquament a l'arbre de l'embarcació, sosté la vela llatina.

ARBRE
El pal col·locat verticalment en la nau i que serveix per sostenir l'aparell i les veles.

BOTALÓ
Arbre de petites dimensions que surt gairebé horitzontal de la proa d'una embarcació.

BOU
Art de pesca d'arrossegament format per una xarxa en forma d'embut amb dues bandes a cada costat que es manté obert mitjançant dues portes.

CALAFATAR
Introduir l'estopa dins les juntes de les taules que configuren el buc, a fi que l'aigua no hi entri.

DESBALLESTAR
Desmuntar una nau.

DRASSANA
Lloc cobertat o a l'aire lliure destinat a la construcció i reparació de les embarcacions.

ENRAMADA
L'esquelet d'una nau, compost pels dos codasts, la quilla i les quadernes.

ESTOPA
Trossos de fibra de cànem o de lli que serveixen per tapar les juntes de les taules que configuren el buc de l'embarcació, a fi que l'aigua no hi passi.

FOLRE
Conjunt de taules amb què es cobreix el buc de la nau.

MESTRE D'AIXA
Persona que té per ofici construir i reparar embarcacions de fusta.

PLANTILLA
Peça plana i prima, retallada d'acord amb la figura i les dimensions de la peça que es vol obtenir. Serveix per traçar-hi el perfil i comprovar-ne la forma i les dimensions.

QUADERNA
Cadascuna de les peces corbades o costelles que van fixades damunt la carena de l'embarcació i formen l'esquelet que determina la forma del buc.

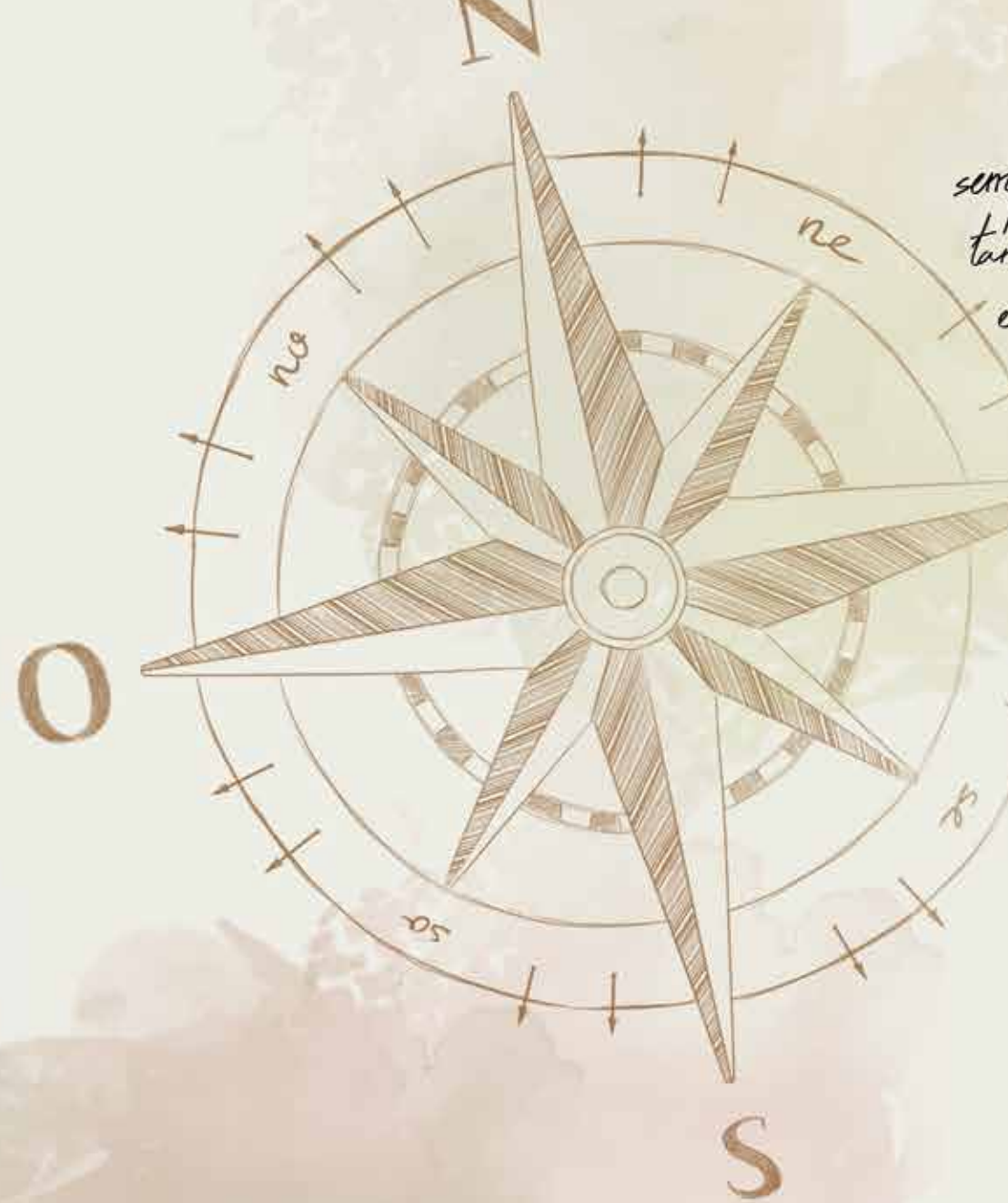
QUILLA
Peça que va de proa a popa a la part inferior de la nau i sobre la qual es munta l'estructura del buc.

RODA
Peça corbada que va muntada a la quilla i des de la qual s'alça per formar la peça principal de la proa i de la popa.

TAULA
Cadascuna de les peces de fusta planes utilitzades per a la construcció del buc de l'embarcació, la coberta inclosa.

TERRAL
Vent que bufa des del vespre fins a mitjan matí, de la terra cap a la mar.

A un poble i una terra arrelada a la mar Mediterrània

Una dona marinera
sempre mira don ve es vent;
tant si es llevant com ponent,
es bon temps sempre l'espera.

Estimat meu vos sou l'ona
de sa vorera de mar
i el bon mariner sentona
just de sentir-vos cantar.

Mariner, tu qui pretens
de bon cap i glosador,
me vols fer una cançó
que anomeni es vuit vents?

Llevant, Llob i Migjorn,
Uebeig, Ponent i Mestral,
Tramuntana i Gregal,
vet-aquí es vuit vents del món.

